

Pandemin sätter fortsatt press på ekonomin men förutsättningar för återhämtning senare under 2021

Andreas Johnson

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige så väl som i andra länder har drabbats hårt av coronapandemin. En kraftig nedgång i ekonomisk aktivitet under våren 2020 följdes under sommaren och början av hösten av en återhämtning. Då smittspridningen tog fart igen mot slutet av 2020 bromsade dock aktiviteten i ekonomin in igen. Under 2021 blir en kombination av framgångsrik vaccinering och fortsatt expansiv ekonomisk politik avgörande för en återhämtning. Avsikten med denna brief är dels att diskutera vilka effekter pandemin redan fått, dels vilken utveckling vi kan vänta oss framöver för global ekonomi och Sverige. Alla försök att förutspå framtiden är dock i nuläget förknippade med extra stor osäkerhet. Vidare diskuteras pandemins långsiktiga effekter. Diskussionen utgår från de senaste konjunkturrapporterna från Internationella valutafonden (IMF) och Världsbanken för att beskriva den globala ekonomin medan Riksbankens och Konjunkturinstitutets rapporter utgjort en grund för genomgången av svensk ekonomi.

Tabell 1: Tillväxtprognoser och utfall (procentuell förändring av BNP), Källa: IMF (2021).

	2019 (utfall)	2020 (estimat)	2021 (prognos)	2022 (prognos)
Världen	2,8	-3,5	5,5	4,2
Avancerade ekonomier	1,6	-4,9	4,3	3,1
USA	1,6	-3,4	5,1	2,5
Eurozonen	2,2	-7,2	4,2	3,6
Japan	0,3	-5,1	3,1	2,4
Sverige*	1,4	-3,1	2,9	3,9
Tillväxtekonomier	3,6	-2,4	6,3	5,0
Kina	6,0	2,3	8,1	5,6
Indien	4,2	-8,0	11,5	6,8
Ryssland	1,3	-3,6	3,0	3,9
Brasilien	1,4	-4,5	3,6	2,6
Sydafrika	0,2	-7,5	2,8	1,4

* Riksbankens prognos från februari 2021.

Covid-19 slog hårt mot ekonomin under 2020

Pandemin orsakade stora svängningar i den ekonomiska aktiviteten under 2020. Det djupa fallet under andra kvartalet följdes av en tydlig återhämtning tredje kvartalet som blev starkare än de flesta prognosmakare räknat med. När smittspridningen åter tog fart i pandemins andra våg och möttes med förnyade restriktioner och nedstängningar

försvagades aktiviteten och BNP-tillväxten bromsade in rejält mot slutet av året. I skrivande stund pekar det mesta på att global BNP föll med omkring 3,5 procent under 2020. En så kraftig recession har endast överträffats under de båda världskrigen samt under 1930-talets depression. Tabell 1 redovisar utfall samt IMF:s prognoser från januari 2021.

De flesta ekonomier har drabbats negativt av pandemin men samtidigt finns det skillnader mellan olika länder och regioner. Exempelvis blev nedgången i Europa betydligt djupare än i USA. Förklaringen till denna skillnad är mångbottnad och komplex. Det kan bero på de olika ekonomiernas sammansättning, som exempelvis Europas relativa beroende av turism som en av de branscher som drabbats hårdast. En annan förklaring kan vara att USA:s ekonomi är mer digitaliserad jämfört med Europa. Det kan också bero på de olika svaren på pandemin och närvaron eller frånvaron av sociala skyddsnet. USA var snabbt ute med omfattande ekonomiskt stöd till hushållen. Det har också blivit allt tydligare att Kina, där pandemin först bröt ut, klarat sig betydligt bättre än många andra ekonomier tack vare att man lyckats få kontroll över coronaviruset och att omfattande statliga infrastrukturinvesteringar hjälpt till att hålla uppe tillväxten. IMF:s bedömning är att kinesisk BNP steg med 2,3 procent 2020 vilket visserligen är en starkare tillväxt än vad många på förhand väntat sig men samtidigt betydligt lägre än de senaste årens BNP-tillväxt kring 6 procent.

Med undantag för Kina har tillväxtekonomierna drabbats hårt av pandemin. Världsbanken presenterar estimat och prognoser där Kina exkluderas. Dessa siffror visar att BNP föll med 5 procent i fjol för denna grupp av ekonomier. I år förväntas endast en dämpad återhämtning på 3,4 procent. Samtidigt har exportberoende tillväxtekonomier skadats av den kraftiga nedgången för internationell handel och fallande råvarupriser. Exempelvis slog oljeprisrasen hårt mot Ryssland där IMF bedömer att BNP föll med 3,6 procent under 2020. Många av de fattigaste tillväxtekonomierna är starkt beroende av turism och har därför drabbats hårt av pandemin. Jämfört med de utvecklade ekonomierna ser tillväxtekonomierna som grupp ut att ha klarat sig bättre i termer av BNP men de har samtidigt betydligt sämre förutsättningar att möta efterfrågefallet med expansiv ekonomisk politik. Hög skuldsättning begränsar möjligheterna att använda finanspolitiken till att stimulera ekonomin framöver. Enligt Världsbanken har pandemin reverserat trenden mot minskande fattigdom. I mer än var fjärde tillväxtekonomi har effekterna av pandemin blivit så kraftiga att de senaste tio årens höjning av levnadsstandarden uttraderats. Världsbanken uppskattar att minst ytterligare 100 miljoner människor kommer att hamna i extrem fattigdom som ett resultat av pandemin.

För Sverige bedömer prognosmakare som Konjunkturinstitutet och Riksbanken att BNP backade med omkring 3 procent under 2020. Arbetslösheten steg till en

högre nivå än under finanskrisen 2008-2009 och toppade i juni 2020 på 9,2 procent. Trots den stora nedgången har Sverige tillväxtmässigt klarat sig något bättre än de flesta europeiska länder. Förklaringen är sannolikt att Sverige infört jämförelsevis mindre hårda pandemirestriktioner samt att svensk ekonomi inte är lika beroende av besöksnäringen som många andra europeiska länder.

Olika branscher har drabbats olika hårt av pandemin. I en ekonomisk kris brukar vanligtvis industrin påverkas mer än tjänstesektorn vilket vi senast såg under finanskrisen. Under pandemin har dock utfallet blivit det omvända. Aktiviteten i global industri föll visserligen kraftigt i pandemins inledning men har därefter återhämtat sig snabbt. Det är i stället kontaktintensiva tjänstesektorer och i synnerhet verksamheter inom besöksnäringen såsom hotell och restaurangbranschen, nöjesbranschen samt verksamheter med koppling till resande som utsatts för de kraftigaste nedgångarna. Samtidigt har vissa delar av tjänstesektorn såsom IT och företagstjänster inte alls påverkats lika mycket.

Coronapandemin har fått stort genomslag på den ekonomiska politiken. Finans- och penningpolitik ändrades under 2020 i mycket expansiv riktning för att motverka effekterna av covid-19. De stora centralbankerna (amerikanska Federal Reserve, Europeiska centralbanken, Bank of Japan) har anpassat sin penningpolitik, både genom styrrentesänkningar och genom köp av stats- och företagsobligationer för att hålla räntorna låga. Centralbankerna har också erbjudit lån till företag för att säkra kreditförsörjningen. Även Riksbanken har genomfört åtgärder för att stötta ekonomin och stabiliteten på finansiella marknader. Många länder har dessutom fört en mycket expansiv finanspolitik genom att sjösätta omfattande stimulanspaket. Åtgärderna skiljer sig mellan olika länder men innefattar bland annat direktstöd till hushåll, skattesänkningar, permitteringsstöd, slopade karensdagar och uppskjutna skattebetalningar.

Förutsättningar för återhämtning

Även om smittspridningen väntas vara fortsatt hög och den ekonomiska aktiviteten dämpad de inledande månaderna av 2021 finns det goda förutsättningar för att återhämtningen kommer igång igen under den senare delen av året. De nuvarande pandemirestriktionerna är i många länder inte fullt lika strikta som de som infördes våren 2020 och de negativa effekterna på ekonomin bör därför bli mindre. En framgångsrik vaccinationskampanj blir dock central för pandemins förlopp och utgör den största osäkerhetsfaktorn i nuläget. Framtagandet av effektiva vaccin har gått

snabbare än vad många väntat sig och vaccinationer pågår i många länder inklusive Sverige.

Lyckade vaccinationskampanjer skulle skapa förutsättningar för att smittspridningen avtar globalt under 2021, vilket möjliggör att restriktionerna gradvis kan börja fasas ut och att aktiviteten i ekonomin kan ta fart igen. Lättade restriktioner och minskat behov av social distansiering gör att hushållen kan öka sin konsumtion av kontaktnära tjänster vilket blir en central drivkraft för återhämtningen. I ett scenario där ett uppdämt konsumtionsbehov hos hushållen frigörs finns förutsättningar för en snabb rekyl för tjänstesektorn vilket skulle bidra till att pressa tillbaka arbetslösheten. Enligt IMF:s senaste prognos väntas aktiviteten i amerikansk ekonomi vara tillbaka på samma nivå som innan pandemin under andra halvan av 2021. För Eurozonen bedöms detta dröja till 2022.

En ytterligare stödande faktor under 2021 är att den expansiva ekonomiska politiken väntas fortsätta. Exempelvis har både Riksbanken och Federal Reserve kommunicerat att styrrentorna ska ligga kvar på nuvarande mycket låga nivåer fram till 2024. Riksbanken har aviserat att de tänker fortsätta med sina tillgångsköp under hela 2021 och utesluter inte en sänkning av reporäntan från nuvarande nivå på noll procent om läget i ekonomin skulle försämrats. Låg inflation drivet av svag efterfrågan underlättar för centralbankerna att bibehålla den expansiva penningpolitiken. Även global finanspolitik väntas vara fortsatt expansiv i många ekonomier under 2021. Trots att ett stort underskott i statsbudgeten skapades 2020 gör Sveriges låga skuldsättning att den expansiva finanspolitiken ändå kan fortsätta under 2021. I januari bedömde regeringen att de samlade stödåtgärder som totalt väntas genomföras inom ramen för finanspolitiken hamnar på 374 miljarder kronor. Detta motsvarar omkring 7 procent av svensk BNP, en mycket kraftig stimulans.

Även om det finns fog för att hoppas på en relativt positiv utveckling under 2021 är det ännu för tidigt att blåsa faran över. En central risk är att vaccinationerna kommer att bli betydligt mer problematiska än väntat. Distributionen av vaccinet och genomförandet av vaccineringarna kan visa sig ta längre tid än väntat. Motstånd mot vaccinationer bland befolkningen kan också sätta käppar i hjulen för vaccinationskampanjen även om inställningen till vaccin skiljer sig mycket från land till land. Ett annat orosmoln är att vaccinen visar sig vara mindre effektiva än väntat. I ett mer pessimistiskt scenario där ett eller flera av dessa problem materialiseras riskerar smittspridningen att ligga kvar på en hög nivå eller till och med öka. I ett sådant scenario kan återhämtningen utebli under 2021 och fördröjas till 2022.

Långsiktiga pandemieffekter

Av naturliga skäl ligger mycket av medias och prognosmakares fokus på utvecklingen i närtid. Flera faktorer drivna av pandemin kommer dock att påverka ekonomierna även på längre sikt. Både negativa och positiva effekter är tänkbara. För det första finns en risk för att pandemin mer permanent förändrat både hushållens och företagens beteende. Sådana beteendeförändringar är svåra att bedöma men det går inte att utesluta att hushållens konsumtionsmönster ändrats långsiktigt. Pandemin kan ha påverkat hushållens förtroende negativt så att dessa vill spara en större andel av disponibelinkomsten och därför konsumera mindre. En risk är därför en långsiktigt sämre utveckling för privat konsumtion, främst drivet av minskad efterfrågan på kontaktnära tjänster. Det kan heller inte tas för givet att resandet kommer återgå till volymerna innan pandemin, vare sig för tjänsteresor eller privata resor. På liknande vis kan svagare förtroende och ökad osäkerhet bland företagen leda till minskad investeringsvilja.

Pandemin har påverkat humankapitalet negativt. En kraftig ökning av arbetslösheten gör att många människor går miste om möjligheten att lära sig nya saker på jobbet. Dessutom kan skolstängningar och distansundervisning sänka kvaliteten på utbildning. Dessa effekter kan komma att leva kvar under lång tid framöver. Ett försämrat humankapital påverkar dels individen, bland annat genom risken för en reducerad livsinkomst, men även ekonomin som helhet genom försämrad produktivitet.

Det finns även förutsättningar för att pandemin kan få positiva effekter för vissa sektorer. Nedstängningar och social distansiering har eldat på den redan pågående digitaliseringen av ekonomin ytterligare. Exempelvis har e-handel fått en rejäl skjuts. Även människors och företags kommunikation sker som ett resultat av pandemin i större utsträckning digitalt. Nya affärsmodeller som drivits fram av pandemin kan visa sig vara mer effektiva. Dessa förändringar kan bidra till förbättrad produktivitet och högre tillväxt på sikt. ■

Vidare läsning

IMF, (2021), World Economic Outlook, January 2021

Konjunkturinstitutet, (2020), Konjunkturläget december 2020

Sveriges Riksbank, (2021), Penningpolitisk rapport, februari 2021

UNCTAD, (2019), Digital Economy Report 2019

World Bank, (2021), Global Economic Prospects, January 2021

